

DK

CONSULTANT EDITORIAL ADAM HART-DAVIS

LIBRIS ISTORIA

We know
books

GHID ILUSTRAT COMPLET

DIN ZORII CIVILIZAȚIEI PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE

CUPRINS

ORIGINI

4,5 MIA-3000 î.Hr. 12

Introducere și cronologie 14

Strămoșii noștri îndepărtați 16

Arborele genealogic uman, de la primii strămoși la dominația *Homo sapiens*.

Arta comunicării 20

Apariția vorbirii, limbajului și abilităților artistice la omenii timpurii.

Era glacială 22

Schimbările climatice începute acum circa 1,5 milioane de ani și felul cum ele i-au afectat pe oameni.

Afară din Africa 24

Migrațiile din Africa din care a rezultat colonizarea Pământului de oameni.

Vânători și culegători 30

Modul de viață preistoric – cules și vânat pentru obținerea hranei.

Lumea spirituală 32

Primele ritualuri și credințe în lumea de dincolo.

SOCIETĂȚI TIMPURII 34

Prima recoltă 36

Dezvoltarea societăților bazate pe agricultură și domesticirea animalelor.

Viață rurală 38

Cultivarea plantelor și creșterea animalelor au dus la apariția primelor comunități sedentare.

Rituri și ritualuri 40

Dezvoltarea misterelor unor structuri megalitice ca Stonehenge.

Metal prețios 42

De la prelucrarea cuprului la Epoca Bronzului, impactul descoperirii metalelor.

Planificare urbană 44

Dezvoltarea de comunități tot mai complexe și mai vaste.

CONDUCĂTORI ȘI IERARHII

3000-700 î.Hr. 46

Introducere și cronologie 48

Boală și sănătate 52

Boli, epidemii și primele încercări de a le înțelege și a le trata.

Leagănul civilizației 54

Apariția de societăți complexe între fluviile Tigru și Eufrat din Mesopotamia.

Faraonii divini 56

Regatul Vechi din Egipt, care a înflorit pe malurile Nilului pe la 2000 î.Hr. și a fost martor la construirea piramidelor.

Misterele Indului 58

Orașele și civilizația care s-au dezvoltat pe valea Indului, de pe subcontinentul indian.

China Epocii Bronzului 60

Dinastia Shang, cu două mari realizări: scrisul și turnarea bronzului.

Scrierea de pe zid 62

Dezvoltarea independentă a sistemelor de scris în lume, inclusiv a cuneiformelor și hieroglifelor.

Egiptul între ordine și haos 64

Ascensiunea și prăbușirea Egiptului antic de la ordinea Regetelor de Mijloc și Nou la haoticele Perioade Intermediiare.

RAMSES AL II-LEA 66

Tărâmul lui Osiris 68

Cultul zeului Osiris și vasterile ritualuri legate de moarte și viața de apoi în Egiptul antic.

ARTEFACTE EGIPTENE 70

Construind pentru eternitate 72

Arhitectura imperiilor antice, inclusiv mormintele monumentale din Egiptul antic și zăgăritele din Mesopotamia.

Popoarele Jaguarului 74

Primele mari civilizații din Mezoamerica și America de Sud – olmeci și chavini.

Prima civilizație europeană 76

Minciuni s-au dezvoltat pe insula Creta din Marea Mediterană, în Epoca Bronzului.

Colapsul Epocii Bronzului 78

Comunitatea de civilizații comerciale și diplomatice existentă în Orientul Mijlociu și prăbușirea misterioasă a sistemului Epocii Bronzului.

În Epoca Fierului 80

Marele Imperiu Asirian, care domină două secole Orientul Mijlociu în Epoca Fierului, începând cu secolul IX î.Hr.

Cucerind marea și deșertul 82

Complexa rețea de rute comerciale dezvoltată peste Mediterană și peste deșerturile Arabiei și Africii.

GÂNDITORI ȘI CREDINCIOȘI

700 î.Hr.-600 d.Hr. 84

Introducere și cronologie 86

Frontiere ale puterii 90

Cum au fost modelate vastele imperii antice ale Eurasiei de peisaj și mediu.

Imperiul Persan 92

Imperiul Ahemenid al Persiei, a cărui extindere a cunoscut dimensiuni fără precedent, din Asia până la Mediterană.

Orașele-stat grecești 94

Marile oraș-stat din Grecia antică, inclusiv Atena, Sparta și Corint.

ALEXANDRU CEL MARE 96

Grecii în Asia 98

Urmarea culturii lui Alexandru cel Mare în Orientul Mijlociu și în Asia și culturile care au adoptat ideile grecești.

Nașterea democrației 100

Dezvoltarea, în Atena antică, a sistemului democratic ale cărui principii caracterizează cea mai comună formă de guvernare de azi.

De la mit la istorie 102

Redescoperirea scrisului în Grecia antică și trecerea de la istoria orală la cea scrisă.

Triumfurile științei grecești 104

Rădăcinile metodei științifice moderne aparțin grecilor antici, care au clădit să dea răspunsuri logice mistelor vietii.

Ascensiunea Romei 106

De la începuturile urmelor, pe coline ce mărginesc Tibul, la oraș și apoi marele imperiu.

IULIUS CAESAR 108

De la republică la imperiu 110

Imperiul Roman a dat naștere unei culturi remarcabile, a cărei influență este vizibilă și azi.

Armata romană	114
Structura și organizarea armatei profesionale romane.	
Artă clasică	116
Sculptura, ceramica, pictura, mozaicurile și arhitectura Greciei și Romei antice.	
Egiptul grec și roman	118
Teritoriul Egiptului de la regatul condus de greci în provincie romană, apoi bizantină.	

■ CLEOPATRA	120
Revigorarea Persiei	122
Perioada după expansiunea greco-orientală și perioada dominației sassanide.	
Primum imperii al Indiei	124
Dominația mahașatrapa subcontinentală indiană și ascensiunea budismului.	

Unificarea Chinei	126
Perioada Statelor Combinate, care a dat naștere statului Qin.	
Statul centralizat	128
Dirigența chineză Han și dezvoltarea eficienței sau serviciului administrativ.	
Gândirea clasică	130
Apariția ideilor filozofice chineze din Grecia antică, inclusiv activitatea lui Socrate, Platon și Aristotel.	

O lume mai mare	132
Schimbări culturale și comerciale intensificate, făcând legătura în toată lumea antică.	
Gândirea celtică	134
Răspândirea culturii celtice în Europa duce la contacte cu romanii, grecii și creștinismul.	
■ METAL CELTIC	136
Nomazi ai steplerelor	138
Triburi din vestele stepelor ale Eurasiei, precum scitii și kazaeni.	

Civilizații americane timpurii	140
Culturile din Mezoamerica și America de Sud – mayașii, zapotecii și Naxca.	
Zeii și zeițe	142
Religii politeiste și panteonuri de zei și zeițe dezvoltate în lumea antică.	
Răspândirea credinței	144
Apariția și expansiunea marilor religii ale lumii.	

■ BĂTĂLIA DE LA PODUL MILVIUS	148
Declin sau prăbușire?	150
Sfârșitul Imperiului Roman, schimbarea echilibrului de putere în Occident și ascensiunea Imperiului Bizantin, creștin în Orient.	

RĂZBOINICI, CĂLĂTORI ȘI INVENTATORI 600–1450

Introducere și cronologie	152
Răspândirea cunoașterii	158
Enadii musulmani și difuzarea a ideilor spre Occident.	

Epoca de Aur a Chinei	160
Dominația dinastiei Tang în China a constituit o mare înflorire a culturii chineze.	
Dinastia Song	162
China sub dinastia Song, o perioadă de transformări și reforme-cheie.	

■ GENGHIS HAN	164
Dinastia Ming	166
China sub dinastia Ming, în timpul căreia Beijingul a devenit capitală și a fost construit Marele Zid.	

Ascensiunea samurailor	168
Înflorirea shogunatului și dominația clasei războinicilor în Japonia.	
Coreea în Evul Mediu	170
Ascensiunea regalității Choson, care a dominat Coreea până în 1910.	

Imperiile pierdute	172
Imperiile din Asia de Sud-Est, inclusiv Khmer, Pagan și Dai Viet.	

Ascensiunea islamului	174
Răspândirea religiei islamice în lume, după învingerea lui Mahomed.	
■ COMORI ISLAMICE	178
Sultanatul Delhi	180
Marele regat islamic care a fost întins pe India.	

La sud de Sahara	182
Imperiile și centrele comerciale din Africa, inclusiv Marele Zimbabwe, Songhay și Mali.	
Drumul Mătăsii	184
Cea mai mare rută comercială din secolele XIII–XIV, din Europa în Asia de Est.	

Moartea Neagră	186
Epidemia care a decimat Europa în perioada medievală.	
Europa medievală	188
Înflorirea Sfântului Imperiu Roman și a sistemului feudal în Europa.	

■ BĂTĂLIA DE LA HASTINGS	192
Puterea și gloria	194
Puterea Bisericii Romano-Catolice în Europa medievală.	
Imperiul Bizantin	198
Marele imperiu din Răsărit, cu centrul la Constantinopol (Istanbul).	

Cruciadele	200
Războaie religioase pentru controlul asupra Țării Sfinte (Palestina).	
Jefuitoii și negustorii	202
Vikings – triburi de războinici din Scandinavia care se răspândesc în Europa.	

■ BĂTĂLIA DE LA AYN JALUT	204
Ascensiunea puterii otomane	206
Întemeierea imperiului Otoman de către războinicii nomazi din Anatolia (Turcia).	

Orașe și comerț	208
Ascensiunea comerțului și orașelor-stat, precum Genova și Veneția, în Europa medievală.	
Americile precolumbiene	210
Bogățiile și complexele societăți ale mayașilor, aztecilor și incașilor.	

■ DE LA AZTECI LA INCAȘI	214
Expansiune polineziană	216
Colonizarea insulelor din Pacificul de Sud.	

RENAȘTERE ȘI REFORMĂ 1450–1750

Introducere și cronologie	220
Călătorii de descoperire	224
Expediții europene în jurul globului și descoperirea de „lume nouă”.	

■ ISABELLA DE CASTILIA	226
■ COLUMB DEBARKĂ ÎN CARAIBE	228
Contactul cu Americile	230
Conchistadorii spanioli în America de Sud și Centrală.	

Marele Schimb	232
Schimbul bilateral de plante, animale și boli între Europa și America.	
Argint spaniol	234
Descoperirea și exploatarea vesterilor resurse naturale ale Americii de Sud.	

Părinții Pelerinii	236
Refugiații religioși care au devenit Părinții Fondatori ai SUA, ale căror colonii au dat tonul pentru viitoare colonizări.	
Comerț și imperiu	238
Văstecile imperii comerciale europene care s-au extins către Africa, Asia și America în secolele XV–XVIII.	

Cei Trei Împărați	240
„Epoca prosperă”, când China a ajuns la apogeul extinderii teritoriale.	
Marea Pace a Japoniei	242
Perioada Edo, când Japonia s-a izolat de restul lumii și și-a dezvoltat o identitate culturală unică.	

Marii Moguli	244
Imperiul care a apogeu a guvernat peste 100 de milioane de supuși pe subcontinentul indian.	

Imperiul Otoman 246

Imperiul Otoman la apogeul său și începuturile declinului.

■ BĂTĂLIA DE LA LEPANTO 248

Renasterea 250

Renasterea în artă, arhitectură și cultură europeană în secolele XIV-XVI

■ LEONARDO DA VINCI 254

Reforma 256

Unașele transformări religioase care au mărit Europa în secolul XVI

■ ELISABETA I 260

Războiul de 30 de Ani 262

Cel mai devastator și mai costisitor conflict pe care omenirea îl văzuse până atunci.

Războiul Civil Englez 264

Războiul dintre Parlament și monarhie care a schimbat fața Angliei.

Revoluția științifică 266

Descoperirile radicale în știință și tehnologie care au schimbat percepția oamenilor despre locul lor în univers.

■ CURETURUL DE LA LISABONA 268

Iluminismul 270

O mișcare intelectuală născută din metoda științifică înecată care a îndrăznit să sfideze status quo-ul.

Maestri ai războiului 272

Pe măsură ce războiul a devenit metoda dominantă de tranșare a disputelor comerciale, tactice militare au devenit tot mai sofisticate.

■ ARME ȘI ARMURI 274

Ascensiunea capitalismului 276

Apariția unei economii de piață libere și începutul instituțiilor financiare moderne.

■ LUDOVIC AL XIV-LEA 278

Comerțul cu sclavi 280

Comerțul brutal care a dus la transportul cu navele peste Atlantic a peste 10 milioane de africani, pentru a lucra pe plantații coloniale.

Explorarea Pacificului 282

Cum au devenit viabile explorarea și colonizarea Pacificului odată cu inventarea unui dispozitiv precis pentru măsurarea longitudinii.

INDUSTRIE ȘI REVOLUȚIE

1750-1914 284

Introducere și cronologie 286

Revoluția hranei 290

Creșterea considerabilă a producției alimentare a susținut o populație în expansiune rapidă.

Revoluția Industrială 292

Progresele tehnologice și sociale au transformat lumea occidentală dintr-o societate agrară într-una industrială.

Primul conflict global 296

Războiul de Șapte Ani – primul conflict purtat pe mai multe continente.

Declarația de Independență a SUA 298

Războiul dintre coloniile americane și Marea Britanie care a dus la formarea Statelor Unite.

■ CĂDEREA BASTILIEI 300

Revoluția Franceză 302

Evenimentele violente și teroarea care au zguduit Franța la sfârșitul secolului XVIII.

■ NAPOLEON BONAPARTE 304

Războaiele napoleoniene 306

Ambițiile imperiale franceze în Europa și în alte regiuni, în timpul domniei lui Napoleon.

■ WILLIAM WILBERFORCE 308

Extinderea a frontierelor 310

Pionieri americani și „destinul lor manifest” de a coloniza un întreg continent.

■ CULTURA INDIENILOR AMERICANI 312

Războiul Civil American 314

Conflictul care a sfârșit Statele Unite între 1861 și 1865.

■ ABRAHAM LINCOLN 316

America Latină eliberată 318

Lupta pentru libertate în coloniile spaniole și portugheze din America de Sud.

Completând harta 320

Explorarea lumii în secolele XVIII și XIX.

Viață urbană 322

Explozia urbană care a avut loc în secolul XIX în toată lumea.

Războiul microbilor 326

Cunoașterea și înțelegerea tot mai bună a anatomiei, medicinei, infecției și bolii.

Patria noastră 328

Ideea de naționalism în Europa și în SUA și consecințele sale.

Europa redefinită 330

Cum a fost transformată harta Europei în secolele XVIII și XIX.

■ KARL MARX 334

Proletari, uniți-vă! 336

Mișcări politice menite să organizeze clasa muncitoare în plină expansiune și să împartă prosperitatea adusă de Revoluția Industrială.

Miscarea romantică 338

Ideile de autoexprimare și imaginație care au dus la o diferențiere tot mai mare între artă și știință.

Originea speciilor 340

Charles Darwin și teoria evoluției.

Știință și Dumnezeu 342

Dezbateri publice opunând știința religiei, pe fondul progreselor științifice.

Invenții ingenioase 344

Explozia tehnologiei în secolul XIX.

Lumea imperială 346

Imperiile care dominau harta lumii la 1900.

■ REGINA VICTORIA 348

Rezistență colonială 350

Relația dintre puterile coloniale și populațiile indigene din Pacific și din Asia de Sud-Est.

Rajul Britanic 352

India ca „bijuteria coroanei” Imperiului Britanic.

Războaiele Opiumului 354

Conflicte între Marea Britanie și China în secolul XIX.

Țara Soarelui Răsare 356

Ascensiunea Japoniei ca putere industrializată modernă, după secole de izolare.

Revolta Junilor Turci 358

State și guverne islamice la sfârșitul secolului XIX.

Lupta pentru Africa 360

Cum a ajuns Europa să domine și să colonizeze continentul african.

POPULAȚIE ȘI PUTERÉ

1914-prezent 362

Introducere și cronologie 364

■ ASASINATUL DE LA SARAJEVO 370

Marele Război 372

Primul Război Mondial (1914-1918), care a devastat Europa, a ucis o întreagă generație și a remodelat harta lumii.

Revoluția Rusă 376

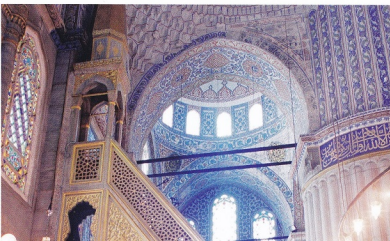
Zece zile care au zguduit lumea. Vechea ordine din Rusia a fost răsturnată și s-a înființat primul stat comunist.

■ IOSIF STALIN 378

Secera și ciocanul 380

Sovieticii trăiesc colectivizarea, industrializarea și opresiunea regimului stalinist.

■ PROPAGANDĂ SOVIETICĂ 382

Marea Criză	384	■ ASASINAREA LUI KENNEDY	420	Apartheid și după el	454	ISTORII NAȚIONALE	488
Depresiunea economică globală care a umplut Căminul de pe Wall Street.		Viva la Revolución!	422	Sfârșitul sistemului de apartheid și un nou început pentru Africa de Sud.		America de Nord și Centrală	490
Fascism	386	Miscăni revoluționare și populație care au transformat America Latină.		■ NELSON MANDELA	456	Statele Unite, Canada, Mexic, Guatemala, Belize, Honduras, El Salvador, Nicaragua, Costa Rica, Panama, Cuba, Jamaica, Haiti, Republica Dominicană, Bahamas, Antigua și Barbuda, St. Kitts și Nevis, Dominica, St. Lucia, St. Vincent, Barbados, Grenada, Trinidad și Tobago.	
Asesinarea fascismului în unele părți ale Europei, umplerea de soldați milionaștrii și controlul statului asupra societății.		■ MARȘUL Cei Lungi al Chinei	424	Tigrii asiatici	458		
Războiul Civil Spaniol	388	Nationalism, comunism și ascensiunea lui Mao la putere în China.		Tehnologie modernă	460		
Conflictul dintre fascism și comunism care a sfârșit Spania.		■ ZIDUL BERLINULUI	426	Inovații care au transformat secolul XX și XXI.		America de Sud	502
■ ADOLF HITLER	390	Anii șaizeci	428	Hrănirea planetei	464	Columbia, Venezuela, Guyana, Surinam, Ecuador, Peru, Bolivia, Brazilia, Paraguay, Chile, Uruguay, Argentina.	
Hitler a mărșărit armatele lui Hitler Europa Occidentală în primele zile ale celui de-al Doilea Război Mondial.		Războiul din Vietnam	430	Sănătatea mondială	466		
■ STALINGRAD	394	Războiul SUA împotriva comunismului în Asia de Sud-Est.		■ 11 SEPTEMBRIE	468	Europa	510
Războiul total	396	■ MARTIN LUTHER KING	432	Războaiele din Golf	470	Marea Britanie, Irlanda, Franța, Monaco, Spania, Andorra, Portugală, Italia, Vatican, San Marino, Malta, Elveția, Liechtenstein, Slovenia, Austria, Germania, Olanda, Belgia, Luxemburg, Islanda, Norvegia, Suedia, Danemarca, Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, România, Moldova, Bulgaria, Croația, Bosnia și Herțegovina, Serbia, Muntenegru, Macedonia, Albania, Cipru, Grecia, Federația Rusă, Ucraina, Belarus.	
Război în Atlantic și Africa de Nord și în întregul sistem de defensoare Germaniei naziste.		Drepturi civile	434	Globalizare	472	Africa	556
■ ZIUA Z	398	Lupta non-violentă pentru drepturile civile ale negrilor în SUA și alte mișcări pentru obținerea de drepturi.		Mobilitate crescută de bunuri, servicii, forță de muncă, tehnologie și capital, ca urmare a noilor tehnologii de comunicație.		Maroc, Algeria, Libia, Niger, Ciad, Sudan, Sudanul de Sud, Egipt, Mauritania, Mali, Burkina Faso, Insulele Capului Verde, Senegal, Gambia, Guinea-Bissau, Guinea, Liberia, Sierra Leone, Coasta de Fildeș, Ghana, Togo, Benin, Nigeria, Camerun, Guinea Ecuatorială, Sao Tomé și Príncipe, Gabon, Republica Centrafricană, Congo, Republica Democrată Congo, Eritreea, Djibouti, Etiopia, Somalia, Kenya, Uganda, Tanzania, Ruanda, Burundi, Angola, Zambia, Malawi, Mozambic, Madagascar, Comore, Mauritius, Seychelles, Namibia, Botswana, Zimbabwe, Africa de Sud, Swaziland, Lesotho.	
Holocaustul	400	Problema irlandeză	436	China – o superputere	474		
Crime în masă, la un nivel fără precedent – lagărele de concentrare naziste.		Conflictul secular de 30 de ani între naționalisti catolici și comunități unioniste protestante din Irlanda de Nord.		Transformarea socială și economică rapidă a Chinei după adoptarea pieței libere.			
Război în Pacific	402	■ DICTATURĂ ȘI DEMOCRATIE	438	Recesione globale	476		
Teatrul de război din Pacific, de la Pearl Harbor până la 1945.		Politică și societatea din America Latină în ultima parte a secolului XX.		Criza financiară declanșată în 2007 care a paralizat economia și aproape a distorsionat sistemul financiar global.		Asia	570
■ HIROSHIMA	404	Criza petrolului	440	Populații dinamice	478	Turcia, Georgia, Armenia, Azerbaidjan, Siria, Liban, Jordania, Israel, Arabia Saudită, Yemen, Oman,EAU, Bahrain, Qatar, Kuweit, Irak, Iran, Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kirgistan, Tadjikistan, Afghanistan, Pakistan, India, Nepal, Bhutan, Sri Lanka, Maldive, Bangladesh, Myanmar, China, Mongolia, Coreea de Nord, Coreea de Sud, Japonia, Thailanda, Laos, Cambodgia, Vietnam, Malaysia, Singapore, Filipine, Indonezia, Timorul de Est.	
Războiul Rece	406	Revoluția iraniană	442	Tehnologie verde	480	Oceania	596
Lumea se divide între Estul comunist și Vestul capitalist.		Răsturnarea regimului sprijinit de SUA și întemeierea statului islamic în Iran.		Dezvoltarea conștientizării ecologice și a generării de energie, transporturilor și industriilor sustenabile.		Australia, Noua Zeelandă, Papua-Nouă Guinee, Tualu, Samoa, Fiji, Tonga, Antarctica.	
■ MAHAJATA GANDHI	408	Război în Afghanistan	444	Schimbări climatice	482	INDICE	600
Partiția Indiei	410	Invasia URSS în Afghanistan și războiul lung de un deceniu care a urmat.		Continuă încălzirea a planetei ca urmare a activității umane.		MULTUMIRI	616
Sfârșitul epocii coloniale	412	Perestroika	446	Internet și rețele sociale	484		
Independența unor foste colonii din Africa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est.		Mihail Gorbaciov și colapsul Uniunii Sovietice.		Era comunicării instantanee, generând milioane de producători, dar și de consumatori de informație.			
Pământul Făgăduinței	414	Căderea Cortinei de Fier	448	Lume tot mai mică	486		
Întemeierea statului israel și efectele asupra Orientului Mijlociu.		Colapsul Blocului Estic, odată cu afirmarea independenței de către statele-satelit ale URSS.		Eroziunea barierelor timpului și sprijinul găzduit progreselor tehnologice care au creat o comună globală.			
■ ALBERT EINSTEIN	416	Război în Iugoslavia	450				
Visul american	418	Diviziunile naționaliste și etnice din Iugoslavia postcomunistă care au dus la război civil.					
Dezvoltarea economiei a creat prosperitate posibilă în SUA.		Europa unită	452				
		Formarea și dezvoltarea Comunității Europene.					

LEBRIS

We know
books

1

ORIGINI

4,5 MIA–3000 î.Hr.

Dovezi ale existenței hominizilor timpurii, strămoșii oamenilor moderni, au fost descoperite în Africa de Est și Centrală și datează de multe milioane de ani. Descoperiri de oseminte umane timpurii relevă remarcabila abilitate de adaptare la mediul schimbător al Pământului, care a fost atât de semnificativă în evoluția speciei noastre.

ORIGINI

4,5 MIA-3000 î.Hr.

We know
books

4,5 MIA	1 MIA	30 000 ANI	20 000 ANI
Dețelul Olduvai ▶ cca 4,5 MIA Apariția primului strămoș al oamenilor moderni, <i>Ardipithecus ramidus</i>, în Etiopia. Un schelet de <i>Australopithecus afarensis</i> numit „Lucy” ▼	cca 1 MIA <i>Homo erectus</i> este bine stabilit în Asia. cca 600 000 ani <i>Homo heidelbergensis</i> se dezvoltă în Europa Centrală; el introduce unelte de piatră așchelte (cioplită cu grijă pe ambele părți). cca 195 000 ani Apariția primului <i>Homo sapiens</i>, în Africa; coexistă cu <i>Homo erectus</i> în Asia și <i>Homo neanderthalensis</i> (neanderthalienii) în Europa și Orientul Mijlociu. ▶ Craniu de neanderthalien	 Peisaj din era glaciară cca 30 000 ani Artă rupestri și artefacte decorate de omul de Cro-Magnon, în vestul și centrul Europei.	cca 20 000-16 000 î.Hr. Primele vase cunoscute din ceramică sunt făcute în China și Japonia, vestind o revoluție graduală în transportul și depozitarea alimentelor. ▶ Ceramică Jomon
 cca 3 MIA <i>Australopithecus afarensis</i> trăiește în Africa de Est. cca 2,6-1 MIA Primele unelte de piatră. Începe o perioadă când strămoșii omului se bucură de o dietă bogată în energie, centrată pe carne. cca 2,5 MIA <i>Homo habilis</i> („omul îndemânatic”) apare în Africa, fiind prima specie a genului uman, <i>Homo</i>. cca 1,8 MIA-500 000 Marja temporală în care omul a învățat să stăpânească locul.	 	cca 30 000 ani Dispariția lui <i>Homo neanderthalensis</i>. ▶ Căpțe din osse de mână	cca 10 000 î.Hr. Temperaturile crescute duc la retragerea calotei glaciare, creșterea nivelului mării. Siberia este desăpărțită de America de Nord, platformele continentale sunt inundate. ▶ Capre domestice
 ▶ Foc cca 4,3 MIA Prima specie de australopiteci („oameni-maimuță sudică”), Africa de Est; are poante bipedă, iar volumul creierului reprezintă o treime din al omului modern.	cca 70 000 ani Răspândirea populației se oprește, posibil din cauza unei erupții vulcanice catastrofale la Taoba, în Indonezia; temperaturile globale au scăzut timp de un mileniu. ▶ Craniu de <i>Homo sapiens</i> cca 350 000 ani <i>Homo neanderthalensis</i> apare în Europa.	 cca 20 000 ani Populațiile erei glaciare trăiesc din vânătoare și cules; construind și adaptându-și adăpostul din resursele disponibile. ▶ Vânător-culesător	 cca 10 000 î.Hr. Primele dovezi de agricultură sedentară în Anatolia (Turcia), Levant și Mesopotamia. Primele dovezi ale domesticirii de oi și capre în nordul Mesopotamiei.
	 Topor de mână schizibil ▶		 ▶ Așezare rurală

Dacă măsurăm pe fondul vârstei Pământului, estimată la 4,5 miliarde de ani, oamenii – în special oamenii moderni anatomic – au evoluat remarcabil de recent. Omul modern – *Homo sapiens* – a apărut cu doar 150 000 de ani în urmă, migrând rapid din vala africană pentru a se alătura altor specii umane – *Homo erectus* în Asia și omul de Neanderthal

în Europa și Orientul Mijlociu. Acum circa 24 000 de ani, *Homo sapiens*, mai sofisticat social, devenise singura specie umană. Apoi, în Orientul Mijlociu, acum circa 6 000 de ani, au apărut societăți sedentare și tot mai complexe. Odată cu ele și au făcut apariția primele orașe și primele state. Acest moment a reprezentat nașterea civilizației, așa cum o știm astăzi.

8000 î.Hr.

6000 î.Hr.

5000 î.Hr.

4000 î.Hr.

Obșidian

cca 7000 î.Hr.
Primele comunități agrare din China, pe valea fluviului Yangtze. Agricultură se răspândește spre sud-estul Europei de pe teritoriul actual al Turciei.

cca 6000 î.Hr.
Înfloresc primele culturi urbane, precum cea halafiană, în sud-estul Asiei.

Vas de ceramică cu incizii înare (Linearbandkeramik)

Figurină de la Catal Höyük

cca 6500 î.Hr.
Topire a cuprului și comerț cu obșidian la Catal Höyük, pe teritoriul actual al Turciei.

cca 8000 î.Hr.
Întinerirea teritoriului. În Palestina, cel mai vechi oraș din lume locuit permanent.

cca 6500 î.Hr.
Văcile sunt domestice cu succes în Africa de Nord, valea Indului și Asia.

cca 5500 î.Hr.
Primul sistem de irigații din lume, în Mesopotamia.

Aur de la Varna

cca 5000 î.Hr.
Cuprul este folosit pentru prima dată în Mesopotamia; artefacte din aur și cupru sunt produse în sud-estul Europei.

cca 3500 î.Hr.
Apariția primelor orașe-stat din lume, în Mesopotamia; probabil oraș din lume. **cca 3350 î.Hr.** „Oțzi”, omul gheții, moare în Alpi.

Fildes de Nekhen

cca 4500 î.Hr.
Introducerea tehnicii de irigații în valea Indului. Calul este domesticit în Asia Centrală.

cca 3200 î.Hr.
Prima scriere hieroglifică în Egipt. Dovadă a folosirii transportului pe roți în Sumer. Cercuri de piatră și siruri de lespede înalte, construite în nordul și vestul Europei.

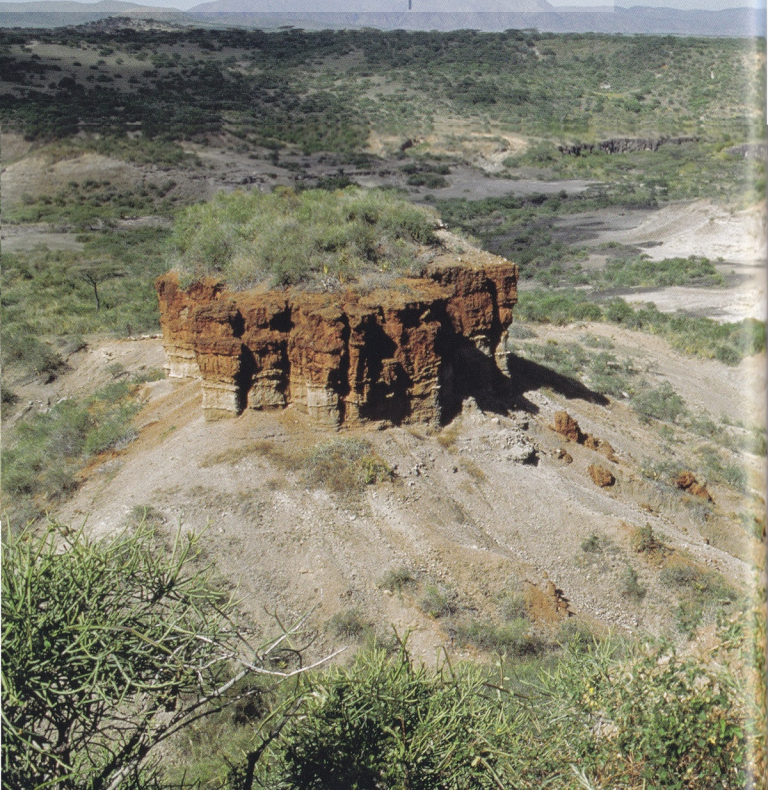
cca 5500-4500 î.Hr.
Înflorirea cultura agrară Linearbandkeramik în Europa Centrală.

Figurină Halaf

LBRIS

We know
books

ÎNAINTE

Indicii majore ale momentului când oamenii au evoluat sunt fosilele și unelte de piatră. Căldăria a început acum circa șase milioane de ani (MIA) în Africa.

FAMILIA UMANĂ

Oamenii sunt clasificați ca primat, un grup incluzând și maimuțele, și maimuțele antropoide. Cele mai apropiate rude în viață sunt cimpanzeii, cu care împărtășir circa 99% din gene, dar această mărime diferentă genetică ne face atât de îndepărtați de maimuțe.

CIMPANZEU

HĂDĂCINIILE NOASTRE

Cele mai timpurii specii ale arborelui nostru genealogic rămân enigmatice. *Sahelanthropus tchadensis* 103), în Chad, datează de acum 6-7 MIA și a putut fi prima specie hominidă care s-a desprins de cimpanzeu. Ar fi putut fi biped, cel puțin o parte din timp. Dar alți cercetători au văzut că această specie ar putea preda ruptura dintre hominini și strămoșii cimpanzeului. Alți potențiali strămoși foarte vechi sunt *Orrorin tugenensis* și *Ardipithecus ramidus*. Unele specii au dispărut; altele ar putea fi strămoșii direcți ai oamenilor moderni.

CEASUL MOLECULAR

Biologii evoluționari au dezvoltat o modalitate de datare a evoluției specilor pe baza unui număr de schimbări acumulate în ADN-ul lor. Acest „ceas molecular”, deși controversat, sugerează că ultimul strămoș comun al tuturor primatelor a trăit acum circa 63 MIA și plasează desprinderea dintre cimpanzei și oameni acum circa 6,2 MIA.

„Leagănul omenirii”

Defileul Olduvai din Tanzania este unul dintre cele mai importante situri preistorice din lume. Acest sit în supranumit „Pământul perlelor” este acum joișind de lașile de hominini și unelte de piatră îngropate cu milioane de ani în urmă.

”Conștiința umană a apărut doar cu un minut înainte de miezul nopții, pe ceasul geologic.”

STEPHEN JAY GOULD, BIOLOG EVOLUȚIONIST, 1992

Strămoșii noștri îndepărtați

Dominanța lui Homo sapiens constituie un proces foarte recent, însă evoluția oamenilor moderni a fost un proces care a durat milioane de ani. Dar, cum dovezile provin din descoperiri adesea fără legătură între ele, risipite în timp și spațiu, este dificil de construit o imagine coerentă.

În secolul XIX, Charles Darwin, părintele teoriei evoluției prin selecție naturală (vezi pp. 340–341), a identificat Africa tropicală ca leagănul omenirii. Abia în anul 1950 pionierii paleontologi Louis și Mary Leakey au găsit dovada acestei teorii prin descoperirile făcute în defileul Olduvai, Tanzania (vezi stânga). S-a stabilit că strămoșii noștri hominini au evoluat aici, în Africa de Est. Numeroasele fosile găsite de atunci oferă dovada unei game remarcabil de diverse de hominini timpurii în această regiune.

HOMINID Termen care face referire la toate speciile din arborele genealogic uman, după ce linia noastră evoluativă s-a desprins de cea a cimpanzeului. Include toate speciile genului nostru, *Homo*, plus genurile anterioare, *Australopithecus*, *Paranthropus*, *Ardipithecus* și posibil și *Sahelanthropus* și *Orrorin*.

Strămoși timpurii

Două specii timpurii de hominini, *Ardipithecus ramidus* și *Ardipithecus kadabba*, au trăit în Etiopia, între 5,6 și 4,5 MIA. Nu este clar cum sunt înrudite aceste specii cu următoarele specii care au evoluat, dintre care majoritatea au fost clasificate fie

ca *Australopithecus* (australopiteci), fie ca *Paranthropus* (parantropi) și care au apărut acum circa 4 MIA. Probabil cel mai faimos este un schelet de *Australopithecus afarensis*, numit „Lucy” de descoperitorii săi. Aceste specii sunt scunde (circa 1,2 m înălțime) și au creiere mai mici decât ale cimpanzeilor moderni. Anatomia lor și unele urme de tălpi bine conservate de la Laetoli (vezi p. 18) relevă că erau cu toate bipede (mergeau în două picioare). Dar aveau brațe lungi și probabil își petreceau mult timp căjărându-se în copaci.

Generația următoare

Acum 4–2 MIA, un grup divers de australopiteci și parantropi s-a răspândit în Africa de Est și de Sud. Deși parantropicii erau dinți mari și făceau puternice și probabil mâncau în special hrană vegetală, ca seminte, nuci și tuberculi, australopitecii ar fi putut începe să consume mai multă proteină animală, probabil hrănindu-se cu cadavre.

Om îndemânatic

Primele unelte de piatră cunoscute provin din Gona, Etiopia, și datează de acum 2,6 MIA. Ele sunt simple așchii desprinse de o piatră sau un „miez” pentru a crea o muchie ascuțită. Dar nu este clar cine le-a realizat.

Câteva specii de australopiteci și parantropiți sunt candidații

la titlul de cei mai vechi utilizatori de unelte, dar cea mai veche dovadă directă legând uneltele de piatră și fosilele provine din albia unui lac în defileul Olduvai și indică o nouă specie, *Homo habilis*, „om îndemânatic”. Deși s-a afirmat uneori că omul modern, multul antropologi cred că *Homo habilis* ar trebui mai degrabă considerat o altă specie de australopiteci.

INVENTIE

UNELTE DE PIATRĂ

Așchile simple, cu muchii ascuțite, folosite de *Homo habilis*, au fost rafinate de *Homo erectus* în topoare de piatră atent prelucrate, pentru o varietate de sarcini, inclusiv tranșarea animalelor. Aficanul *Homo heidelbergensis* a dezvoltat tehnici pentru montarea așchilor și vârfurilor ascuțite în mâner de lemn pentru săbii și cuțite. Mai recent, oamenii moderni au învățat să facă lame mai mici și mai eficiente de creștere, care puteau fi atașate de săbii și de săgeți sau puteau fi transformate în rzuătoare, dârși și burghie pentru prelucrarea oaseilor, coaselor și pieii.

TOPOR DE MÂNĂ DIN CREMENE

Primii oameni

Australopiteci și *Homo habilis* nu erau vânători pricepuți și probabil erau mai des prăzi decât prădători. Probabil foloseau așchii de piatră pentru a sparge oasele animalelor uicise de alți prădători, pentru a obține mîncare și creierele bogate în proteine, dar și săpau după tuberculi bogati în amidon. Puțin după 2 MIA, a apărut o nouă specie.

PALEOLITIC O perioadă întinsă de la prima utilizare a uneltilor de piatră, acum circa 2,5 MIA, până la apariția agriculturii, pe la 10 000 î.Hr.

Homo ergaster a fost primul hominid al cărui înfățișare era recunoscutibil „umană”. Era mult mai înalt decât speciile precedente și avea picioare mult mai lungi, sugerând că devenise un vânător priceput, care trebuia să vâneze mult pentru a-și prinde pradă. Craniul lui jos, înclinat, cu arcade proeminente, găzduia un creier mai mare decât al speciilor anterioare, permițându-i să-și planifice acțiunile și să se deplaseze prin zone de vânătoare mai extinse și prin medii sociale complexe.

DESCOPERIRE

FOC

Homininii ar fi putut folosi focul încă de acum 1,8 MIA, poate profitând de incendii de pădure cauzate de fulgere. La Geshar Benot Ya'akov, Israel, se află cea mai veche dovadă, de 800 000 de ani, a unor „vetre” purtând semne de foc aprins repetat în același loc. Focul proteja împotriva frigului și a prădătorilor și a fost necesar pentru multe tehnologii ulterioare. Fierigarea alimentelor a permis consumul unei hrane mult mai varietate și a făcut posibilă creșterea mai ușoară a digestiei. Acest lucru ar fi putut contribui la dezvoltarea de creiere mai mari.

Strămoșul uman *Homo ergaster*, care a evoluat în Africa acum 2 MIA, avea creier mare și abilități care ar fi putut permite rudelor sale apropiate să colonizeze noi medii mai aspre, dincolo de Africa.

Primele fosile de hominini găsite în afara Africii provin de acum 1,8 MIA dintr-un sit numit Dmanisi, Georgia. Nu este clar ce specie este reprezentată aici, dar probabil era străna înrudită cu *Homo ergaster*, și cu o altă specie, *Homo erectus*, care s-a răspândit rapid în Asia, ajungând în Java înainte de 1 MIA.

Mai la vest, hominidii de acum 1,2 MIA din Atapuerca, nordul Spaniei, au fost atribuiți unei specii numite *Homo antecessor*, care s-ar fi putut răspândi spre nord până în Insulele Britanice, unde au fost găsite unelte de piatră și urme de pași la Hapfishburgh, Norfolk, și Pakefield, Suffolk. Dar dovezi sunt rare și această specie ar fi putut să nu fi fost atât de reușită. Acum circa 600 000

de ani, o nouă specie de hominid a ajuns în Europa, după ce se răspândise pe scară largă în Africa. Indivizii din specia *Homo heidelbergensis* erau vânători înalți, solizi și pricepuți, care foloseau sulite de lemn lungi și aerodinamice pentru a vâna animale mari, precum cai sălbatici, în sururi incluzând Schöningen, Germania, și Boxgrove, sudul Angliei. Probabil își îngropau, uneori, morții, fapt ce sugerează că erau foarte inteligenți. Dar nu știm dacă puteau să vorbească.

Adaptare la diferite medii

Acum circa 500 000 de ani, speciile hominide se adaptaseră cu succes la o varietate de medii tropicale și temperate din Africa și Eurasia, răspândindu-se spre nord până în China, unde au fost găsite fragmente de *Homo erectus*, alături de indicile unui foc. În peștera Zhoukoudian, lângă Beijing, Focul (vezi p. 17) a avut o importanță

REZUMAT

MERGEAU PE DOUĂ PICIOARE

Acum circa 3,75 MIA, o erupție vulcanică a lăsat oazele de cenușă în Lacul, Tanzania, care a conservat urmele de pași ale lui *Australopithecus aethiopicus*. Ultimele relează că acestor creaturi aveau mers foarte asemănător cu al omului. Postura blocă pare să fi fost cea mai veche trăsătură specific umană care a evoluat. Între altele, arată că strămoșii noștri se puteau deplasa lesne în câmp deschis și aveau mâinile libere pentru a putea purta unelte sau copii.

3,5–3,3 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului necunoscută

Kenyanthropus platyops

este uneori considerat un alt *Australopithecus*, care are figura distinctă și cîrni mici, pentru mînca, deși ar putea fi o descoperire este foarte dubioasă.

2,75–1 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului 410–550 cc

Paranthropus este numele generic pentru un grup de specii diferite, străna înrudite cu *Australopithecus*, dar cu maxilare mult mai larg și cîrni ideale pentru consumul de hrană vegetală, ca nucii și se simle. Toate aceste specii au dispărut, poate din cauza schimbărilor climatice.

Arbore genealogic uman

Noi descoperiri de fosile, care se adaugă cunoștințelor priate evoluției umane, sînt făcute tot timp. Mărima și forma craniilor ne ajută să înțelegem abilitățile strămoșilor. Mărima creierului este măsurată în centimetri cubi (cc), creierul omului modern are, în medie, 1 400 cc.

6,2–5,8 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului necunoscută

Orrorin tugenensis nu este considerat prin cineva o descoperire. Nu putem să știm dacă a fost un strămoș direct al omului, deși are unele caracteristici care îl fac posibil să fie un părinte.

5,6 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului necunoscută

Ardipithecus kadabba este considerat dintr-o perspectivă descoperire, dar este posibil să fie doar o copie a altor specii. Nu sînt încă suficiente date pentru a-l include în linia evoluției umane.

Ardipithecus kadabba

Orrorin tugenensis

Kenyanthropus platyops

Paranthropus boisei, *Australopithecus* și *Robustus*

Sahelanthropus tchadensis

cca 7 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului 320–380 cc

Sahelanthropus tchadensis

este considerat dintr-un singur creier. Deși ar fi putut fi biped, nu sînt încă suficiente dovezi pentru a-l include în linia evoluției umane.

Australopithecus anamensis, *Australopithecus africanus*, *Australopithecus garhi* și *Ardipithecus ramidus*

Ardipithecus ramidus

4,4–3,9 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului 300–350 cc

Printre rămășițele de *Ardipithecus ramidus* se numără și un exemplar relativ complet din Hliqap. Era biped, dar dinți săi semănau mai mult cu cei ai unui urs decât cu cei de om.

4,5–1,78 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului 400–500 cc

Australopithecus este denumirea generică a cîtorva specii individuale, toate bipede, dar altele foarte asemănătoare cu mamutele antice. Aveau construcție relativ slăbă și erau dotate de scurde. (*A. africanus* avea doar circa 1 m înălțime.) Au lăsat puține urme din urmăși direcți ai creierilor moderni și foșterii, poate, unelte.

Homo habilis și *Homo rudolfensis*

2,5–1,8 MIA

Locație Africa

Mărima a creierului 580–750 cc

Homo habilis, apriorul australopitecilor, care ar fi putut fi un părinte mai înalt. A fost primul care a făcut unelte. Se asemănau cu creierii lui modern, unci care conțineau o li și o specie distinctă, *Homo rudolfensis*.

colaborează la o posibilă stabilire în locații reci, în cursul fluctuațiilor climatice din era glacială (vezi pp. 22-23), dar năvurile populației au rămas scăzute și supraviețuirea primilor oameni (și ale lor descendenți) a fost precară.

Nenderthalienii

Populații eurasiatice de *Homo heidelbergensis* se adaptau la mediile locale, evoluând lent în *Homo neanderthalensis*, acum 350 000-200 000 de ani. Neanderthalienii erau mai scunzi, dar aveau o constituție mai puternică decât *Homo heidelbergensis* și creiere mai mari – mai

mari chiar decât ale omului modern, deși de o formă diferită, cu cranii joase și înclinate și orbite masive. Ei își înmuiau morții, aveau probabil o formă de limbaj și colaborau pentru a vâna animale precum ibizoni, folosind unelte, inclusiv sulțe din lemn cu vârfuri de piatră. Duceau o viață aspră – scheletele lor prezintă urme de răni și stres și probabil mureau relativ tineri.

Apariția omului modern

Controverse intense înconjoară originile lui *Homo sapiens* – specia noastră. Dovezi ADN (vezi pp. 26-27) de la

populațiile umane actuale sugerează că oamenii moderni au evoluat în Africa subsahariană acum circa 200 000 de ani. Fossil din Africa de Est, de acum 190 000-160 000 de ani, au cranii noastre specific vorbind și înalt. Dovezi din Africa sugerează că și comportamentul complex a evoluat tot aici, poate ceva mai lent. Vârfuri din piatră și os, frumos cioplite, și o lespede sculptată, colorată cu ocru, din peștera Blombos, Africa de Sud, de acum 100 000-80 000 de ani, sugerează utilizarea simbolurilor abstracte, un element important al limbajului modern.

Sosirea lui *Homo sapiens* ar fi putut produce sfârșitul neanderthalienilor.

EXTINCȚIE ȘI SUCCES

Pe când *Homo sapiens* se extindea dincolo de Africa, a intrat în contact cu neanderthalienii, în Oriental Mijlociu și în Europa, iar dovezi ADN sugerează că ocazional cele două specii s-au încrucișat. Acum circa 40 000 de ani, neanderthalienii au dispărut, probabil din cauza unei combinații între schimbări rapide de mediu și concurență pentru resurse cu noi-soșii.

2-0,5 MIA

Locație Asia
Mărimă a creierului 800-1 250 cc

Homo erectus era înalt și solid și a trăit în Asia. Cranii lui erau mai mari decât ai speciilor anterioare și cranii era prelung și jos, cu arcade masive.

Homo erectus

350 000-40 000 ani

Locație Europa și sud-estul Asiei
Mărimă a creierului 1 100-1 600 cc

Homo neanderthalensis s-a evoluat din *Homo heidelbergensis* în Europa. Scunzi, dar solzi, cu creiere mari, neanderthalienii au trăit atât de *Homo sapiens* și s-au încrucișat cu acesta.

41 000 ani

Locație Munții Altai, Siberia
Mărimă a creierului necunoscută

Denisovanii sunt o specie nou descoperită, identificată doar după ADN-ul extras din țesuturi considerate dincolo de neanderthalienii. Erau strâns înrudiți cu neanderthalienii și s-au încrucișat cu oamenii moderni, dar știm foarte puțin despre ei.

18 000-16 000 ani

Locație Flores, Indonesia
Mărimă a creierului 426 cc

Homo floresiensis ar fi putut descinde dintr-o specie primitivă de hominid care a evoluat pe o insulă izolată, de dimensiune foarte mică (ca 1 m înălțime, cu un creier foarte mic). Dar unii cred că aceste fosile aparțin unor oameni moderni care suferau de bol.

Denisovanii
Homo floresiensis

Homo neanderthalensis

1,5 MIA

1 MIA

0,5 MIA

PREZENT

Homo antecessor

1,2-0,8 MIA

Locație Europa
Mărimă a creierului 1 000-1 150 cc

Homo antecessor este primul hominid cunoscut din vestul Europei. Înalt și cu creiere mare, se putea descinde din *Homo erectus* sau *ergaster* și e posibil să fi evoluat în *Homo heidelbergensis*.

1,9-1,4 MIA

Locație Africa
Mărimă a creierului 650-910 cc

Homo ergaster și *erectus* au fost strâns înrudiți și aveau foarte asemănător, deși *ergaster* avea ocrul ceva mai mic. Magnitudinea experienței atinge exemplarele africane lui *erectus* și cele africane lui *ergaster*, dar alții le consideră pe toate *Homo erectus*.

Homo heidelbergensis

600 000-250 000 ani

Locație Africa și Europa
Mărimă a creierului 900-1 400 cc

Homo heidelbergensis ar putea fi ultimul strămoș comun al neanderthalienilor din Europa și al oamenilor moderni din Africa. Era înalt, cu constituție solidă, și avea creier mare, fiind un excelent vânător.

Homo sapiens

După 195 000 ani

Locație pe toată planeta
Mărimă a creierului 1 100-2 000 cc

Homo sapiens s-a traduce, aproximativ, ca „om înțelept”. Dimensiunea mare a creierului ar putea fi sursa comportamentului și flexibilității care ne-au permis să colonizăm o varietate de medii în toată lumea.

